

Тема. Мовна стійкість як ключова риса національно-мовної особистості

Мета уроку: обґрунтувати важливість значення мови, зокрема рідної, у формуванні духовного світу людини, а також як найважливішого засобу самовираження людської індивідуальності;
розвивати вміння висловлювати власну думку;
виховувати національно-мовну особистість.

Матеріали до уроку:

Мовна стійкість — намір та поведінка особистості чи групи людей, спрямовані на послідовне, непохитне користування в щоденному спілкуванні певною мовою чи мовними засобами, незалежно від мови співрозмовника.

Одним із найперших це поняття досліджував український соціолінгвіст Орест Ткаченко, доповнивши ним поняття «мовної стабільності» (англ. language stability), що характеризує стан мови. За його словами:

«Втративши свою мовну стабільність, народ завдяки мовній стійкості може поступово повернути й свою мовну стабільність, навіть зміцнити її.

Втративши мовну стабільність і не маючи або не виробивши мовної стійкості, народ може втратити навіть найстабільнішу і найвпливовішу, найпоширенішу свого часу у світі мову, про що свідчать долі таких колись поширених світових мов, як давньоєгипетська, шумерська, аккадська (ассиро-вавилонська), хетська, що стали мертвими і тепер відомі лише з пам'яток»

На думку Ореста Ткаченка, головні джерела, що живлять мовну стійкість:

- національна традиція,
- національна свідомість та солідарність,
- національна культура,
- національний мир і співробітництво з іншими народами.

Стійкість до вживання української мови називають українськомовною стійкістю.

Стан мовної стійкості в Україні

Деякі дослідження виявляють занижений рівень мовної стійкості українців порівняно з російським населенням України, що, відповідно, загрожує українській мові зникненням.

Так, за розвідкою Тетяни Бурди (1999), 83,2 % молодих українців Києва при звертанні до них українською також відповідають українською. Але при звертанні до них російською мовою 90,6 % респондентів-українців переходить на російську. У той же час, росіян в Україні характеризує висока мовна стійкість: вони переважно відповідають російською і коли до них звертаються російською (98,2 %), і у відповідь на звертання українською (95,3 %).

На початку ХІХ ст. жоден слов'янський народ, за винятком росіян, не мав своєї держави. Тому проблема мовної стійкості стосувалася майже всіх словянських мов у різні періоди розвитку націй. Поляки, чехи, серби, болгари відродили і утвердили свою мову Українці відроджують свою мову дуже повільно Білоруси мають кризовий стан у відродженні білоруської мови(14 травня 1995 р. там було проведено референдум, на який винесли мовне питання у такому формулюванні: «Чи погоджуєтесь ви з наданням російській мові рівного статусу з білоруською?» 53,9% від загальної кількості виборців проголосували «за», і в Білорусі російська мова була оголошена другою державною. Дуже швидко після цього узаконена «рівність» двох мов призвела до майже повного витіснення білоруської мови з усіх сфер суспільного життя.) Як ви думаєте, чому така ситуація склалася саме в українців та білорусів?

Чинники, що сформували складну й унікальну мовну ситуацію в Україні:

1. Співіснування й жорстка конкуренція з російською мовою при панівному становищі останньої, що є наслідком попередньої тривалої політики русифікації – неприхованої з боку царського та маскованої з боку радянського режимів.

2. Наявність численного російськомовного населення як один з визначальних факторів мовної ситуації. Фактор російської мови й російськомовного населення України постійно присутній у розрахунках певних політичних сил України.

Робота з текстами.

Прочитайте тексти. Проаналізуйте подану в них інформацію. Дайте відповіді на запитання і виконайте завдання.

І. Перестрибування з мови на мову – це аж ніяк не ввічливість, вважає соціолінгвістка Лариса Масенко. «У великих містах сформоване російськомовне середовище, воно тисне. Людині здається, якщо говоритимеш українською, тебе сприйматимуть як білу ворону», – вважає пані мовознавець. Її батько – відомий український поет Терень Масенко, автор спогадів про письменників «розстріляного Відродження», тож у сім'ї панувала україномовна атмосфера, але за її межами – середовище зросійщеного Києва. У підлітковому віці Лариса була радше російсько-, аніж україномовною. Усвідомлений вибір прийшов згодом.

Часто той, хто вийшов з україномовної родини, на деякий час утратив «лінгвістичну» стійкість і вже у зрілому віці вирішив повернутись до одномовності, переживає такий перехід значно важче. Додається певне неприйняття середовищем, із яким раніше спілкувався російською.

«Більшість прагне зливатися з оточенням. Їй не вистачає сміливості вирізнитися якимось чином, мовою зокрема», – вважає психоаналітик Ганна Бойченко. Окрім того, люди шукають комфорту, і їм властиво лінуватися. Формування нової мовної звички вимагає постійного контролю над власним мовленням.

Від народження до трьох років дитина більшість часу проводить у колі сім'ї – тут задовольняються її основні потреби та інтереси. Окрім слів «домашньої» мови, малюк вбирає властиві їй поняття, акценти й належний стиль мислення. «Якщо українська не є питомою і дитина вивчила її лише у школі, то вона і звикає до неї як до мови навчання або офіційного спілкування, а в побуті все одно користуватиметься російською», – зауважує Бойченко. Людина висловлюватиме глибокі почуття і сприйматиме їх зі слів саме за допомогою мови дитинства. Друга – буде «мовою спілкування зі світом», більш інформативною і розвиненою, але значно менш інтимною.

Як пояснюють психологи, для білінгвів перехід до одномовності – це виконання якогось плану або досягнення певної мети. «Із психологічного погляду, це надзвичайно позитивно впливає на людину, дає їй відчуття успішності й умовно наближає до кінцевого уявлення про власне «Я», – переконана Бойченко (Анна Каленська).

II. Дані тривалих соціологічних моніторингів свідчать, що популярні в певних політичних колах ідеї двомовності України не витримують критики. Адже впродовж останніх двох десятиліть у нас відбувався невинний процес гомогенізації білінгвальних середовищ. У загальнонаціональному масштабі, за даними Інституту соціології НАНУ, частка громадян, які в домашньому

спілкуванні послуговуються українською, за період від 1992 до 2011 року зросла від 36,8% до 42,8%; тих, хто користується російською, – від 29% до 38,6%. Це відбулося насамперед за рахунок громадян, які вживали в родині обидві мови, – їхня частка за відповідний час скоротилася від 32% до 17,1%.

На жаль, у вітчизняних реаліях, за відсутності ефективної офіційної мовної політики, категорія двомовних зазвичай є проміжною ланкою на шляху до русифікації. За період від 1992 до 2010 року на користь української мови, що було б логічно в Українській державі, відповідна гомогенізація спостерігалася лише на Заході, де більш ніж трикратне скорочення частки двомовних (від 19% до 6%) відбулося повністю за рахунок примноження україномовних. Тоді як в інших макрорегіонах триває процес русифікації: в Центрі із 5% колись двомовних лише 1% перейшли на українську, а 4% – на російську; на Півдні – із 10% білінгвів 1% став україномовним, а 9% – російськомовними. Як наслідок – частка тих, хто в сімейному спілкуванні використовував лише російську, на Півдні зросла від 43% до 54%, на Сході – від 56% до 64%.

Дайте письмові відповіді:

- Якою спільною думкою об'єднані тексти? Сформулюйте її і вигляді єдиного заголовка.

- Яку важливу проблему актуалізують автори опрацьованих текстів?

- На основі поданих у текстах фактах і суджень створіть асоціативний куц понять “двомовність”, “зросійщення”, “мовна стійкість”.

Дослідження-аналіз

Прочитайте. Прокоментуйте поради відомого мовознавця, філософа, відомого громадського діяча І.Огієнка. Які ще його поради з “Науки про рідномовні обов’язки” вам відомі?

Рідномовні обов’язки в стосунку до чужинців

1. Шануй чужу мову, але вимагай і від чужинців так само шанувати й твою мову

2. Перед впливовим чужинцем ніколи не ховай своєї народности й сміло борони свою і рідну мову.

3. Живучи серед чужинців, сміло розмовляй зі своїми скрізь: на вулиці, в публічних домах, в вагоні, в трамваї й т. ін тільки своєю рідною мовою, і Тільки національно несвідомий ховається перед чужинцями з своєю рідною мовою.

4. Приходячи до дому чужинця, говори його І мовою. Але коли до тебе приходить чужинець, що І розуміє твою мову він мусить ушанувати твій дім, і й ти розмовляй із ним своєю рідною мовою.

5. Заходячи до чужої крамниці на твоїй землі, ! говори тільки своєю рідною мовою. Як тебе не зрозуміють, піди до іншої й купи там, де тебе зрозуміють. Це право твоє.

6. Продаю чи речі своєї праці на своїй землі, розмовляй з покупцями тільки своєю рідною мовою. Якщо тебе не зрозуміють, продай том у хто ; тебе зрозуміє. Це право твоє.

7. Коли до тебе на твоїй землі звертається хто з запитом чужою мовою, а ти не маєш переконання, що він твоєї мови не розуміє, відповідай йому і своєю рідною мовою.

8. Кожний свідомий громадянин, говорячи з чужинцем або пишучи в чужомовних виданнях, мусить боронити правди й добра свого народу.

Письмово дайте відповідь на проблемне питання:

Які з наведених порад нині є найактуальнішими? Аргументуйте. Які рекомендації ви додасте?

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ:

Перегляньте, виконайте завдання:

<https://youtu.be/n8XrwDEcM7Y>

- Про яке джерело, що живить мовну стійкість, розповіла І.Вітовська?
- Напишіть поради, як зміцнювати українськомовну стійкість у сучасній Україні.

Фото конспекту уроку, домашнього завдання висилати на ел.пошту

irinanikolaevna1977@ukr.net

Питання Viber, Telegram, WhatsApp 0999707381